"NAUSICA", FINAL D'ETAPA?

Carles Riba, al final del seu important estudi sobre *Nausica*,[1] deia: "Varada la nau i en mar l'heroi, el record que d'ell resta viurà per si, dins l'obra poètica que el fixa; i al dubte de si era un déu, el poble per una banda, i supremament per l'altra el poeta, missatger entre els déus i els homes, el vindiquen com a home. *Per aquí creiem que cal cercar aquell* quelcom de viu *que Maragall estava segur d'haver posat en la seva tragèdia de Nausica*".

Sobre la importància del treball de Riba per a la comprensió de la tragèdia maragalliana, n'he parlat en una altra banda.[2] El lúcid estudi ribià ens entronca l'obra relativament a Homer i a Goethe i ens la precisa dins ella mateixa i dins el pensament de Maragall. Tanmateix, no la refereix ni a la vida teatral contemporània ni a la vida del poeta. Aquests dos punts em semblen importants per a la inteHigència d'aquest fet, aparentment aïllat, que és la *Nausica* dins el teatre català.

1

He dit *aparentment* aïllat, i ho subratllo. L'aparició recent d'un llibre utilíssim, les *Memòries* d'Adrià Gual,[3] que Riba no pogué conèixer, ens permet de veure el paper important que Joan Maragall tingué en els primers passos del Teatre Íntim. I no tan sols com a conseller de Gual —"... i ell (Maragall) em regalava, a més, amb la paternitat dels seus consells, tothora saludables. I arribà un moment que la companyia de Maragall va fer-se'm indispensable." —,[4] sinó encara prenent part en les activitats del nou grup. Maragall presentà *Silenci*, l'obra amb què el Teatre Íntim inaugurà les seves actuacions, el gener de 1898. La segona obra presentada pel grup de Gual fou la traducció maragalliana de la *Ifigènia a Tàurida*, de Goethe, estrenada el 10 d'octubre de 1898. I així mateix Gual portà al teatre les escenes del *Faust* traduïdes per Maragall amb el títol de *La Margarideta* (16 novembre 1903) i *Eridon i Amina* (9 desembre 1903), ambdues represes després. La dissetena sèrie de sessions del Teatre Íntim (1907-1908), que assolí una gran acceptació, va fer possible la inauguració d'una temporada seguida a càrrec d'una companyia dirigida per Adrià Gual, la "Nova empresa de teatre català". Doncs bé: la Nova empresa nomenà un comitè de lectura del qual Joan Maragall formava part, junt amb d'altres personalitats del nostre món inteHectual. El 25 de maig de 1909 la Nova empresa era encarregada de la funció d'homenatge a Àngel Guimerà — *Gala Placídia* —, i Joan Maragall va llegir-hi la conferència preliminar. I, bé que l'èxit econòmic de la Nova empresa fou migrat, Adrià Gual seguí al seu davant durant les temporades 1908-1909 i 1909-1910.[5]

*Maragall i Miquel Utrillo als jardins del Laberint d'Horta, el 10 d'otubre de 1898, dia i lloc de l'estrena d'*Ifigènia a Tàurida, *de Goethe, traduïda per Maragall. «Per a la* high life *que va assistir al Laberint, allò fou com una espècie de revelació que el català aplicat a coses grans no era ordinari», escrivia Maragall al seu amic Freixas el 15 d'octubre*

Aquesta activitat de Maragall iHumina amplament tot un camp fins ara poc conegut, i ens fa veure l'escriptor en estreta relació amb l'únic grup inquiet de teatre que hi havia a la Barcelona de l'època. I crec que ens explica en bona part l'activitat de Maragall com a traductor d'obres teatrals i com a dramaturg. Efectivament: així com la poesia admet, si voleu, un cultiu al marge relativament d'un públic, el teatre és incomprensible sense unes possibilitats de representació. I això és encara més clar en un escriptor que sembla, vocacionalment, allunyat del teatre per temperament i per teoria estètica: n'hi ha prou amb llegir l'*Elogio del teatro* — un blasme, diríeu — per a adonar-se'n. No sembla, doncs, aventurat de suposar que la *Nausica* de Maragall és el resultat del contacte de l'escriptor amb l'escena, un contacte que dura, no ho oblidem, del 1898 fins al mateix any 1910, en què és escrita la tragèdia. No cal escarrassar-se gaire a pensar per a arribar a la conclusió que si Maragall va escriure-la, és en bona part a causa de les possibilitats que hi havia de veure-la representada. Ell mateix parla de *Nausica*, en el proemi, d'una manera ben contundent en aquest sentit:

> *..., vull retreure*
> *els mots divins d'Homer en un teatre,*

L'aHusió directa a la realitat escènica és ben evident. I com que ens lliga perfectament amb el moviment teatral de la seva època, crec que hem de deixar de pensar en *Nausica* com en una obra escrita per a ésser llegida, nascuda de les

1. Pròleg al volum XXII de les *Obres completes de Joan Maragall*, Edició dels Fills (Barcelona 1936), després publicat, refós, amb el títol de *Nausica de Joan Maragall* dins el recull *...Més els poemes. Notes sobre poetes i poesia* (Barcelona 1957).
2. "Germinabit", núm. 65 (agost-setembre 1959), *Carles Riba i el teatre*
3. "Biblioteca Biogràfica Catalana", vol. 26 (Barcelona 1960).
4. *Idem*, 58.
5. *Idem*, 215 ss.

mans inexpertes d'un dramaturg novell, i que cal que la considerem com una obra pensada per a ésser representada, fruit de l'experiència directa de Maragall amb l'escena, a través del seu contacte personal amb el grup que Gual dirigia i de la representació de les seves pròpies traduccions. Les qualitats teatrals de l'obra foren, altrament, inexplicables.

L'aïllament era, doncs, més aparent que real, conseqüència de l'imperfecte coneixement de Maragall, una imperfecció que no és exclusiva d'aquest caire de la variada personalitat del gran escriptor. Maragall, afavorint i fecundant l'obra d'Adrià Gual, feia una tasca positiva, no solament envers el país, sinó també envers ell mateix, que n'havia d'esdevenir enriquit d'oportunitats. I, inversament, l'obra d'Adrià Gual se'ns apareix més transcendent: a través de l'exemple de *Nausica* intuïm les seves múltiples repercussions. Val a dir, però, que Gual mereixeria ja d'ocupar un lloc prominent en la història del nostre teatre només pel fet d'haver preparat el terreny per a fer possible *Nausica*, aquesta obra que, malgrat algunes caigudes sobtades ben típiques de Maragall, roman una autèntica obra d'art, excepcional dins el teatre català.

2

Pensant en la posició moral de Maragall davant els problemes socials, accentuada a partir dels fets de la Setmana Tràgica del juliol de 1909, com la crítica moderna ha posat en relleu, i que ens descobreix un altre caire poc conegut de la personalitat maragalliana,[6] un hom troba sorprenent la divergència entre el to realista, en contacte no evitat amb els esdeveniments contemporanis, de la seva correspondència i dels seus escrits periodístics, i la temàtica evasiva, allunyada dels problemes reals de la vida catalana, de quasi tots els seus escrits literaris.

Les allusions als problemes socials en l'obra literària de Maragall corresponen a la literatura anterior al juliol de 1909, és a dir: són d'abans que Maragall, empès per la seva sinceritat, es desclogués públicament arran dels fets de la Setmana Tràgica i de llur repressió. Com a exemples, gairebé únics d'aquesta *literatura* (deixant de banda, repeteixo, la correspondència i els articles), que quasi és de testimoni, tenim el fragment de *La sirena* i l'*Oda nova a Barcelona*. Bé que ambdues poesies són publicades dins *Seqüències*, *La sirena* és molt anterior, puix que ja s'hi fa referència en la correspondència amb Carles Rahola l'any 1905, el mateix any de la seva publicació a la revista "Joventut". Aquesta poesia, la més pròxima a una veritable literatura de testimoni que trobem en Joan Maragall, pren un to ben diferent del que estem habituats a trobar en la poesia maragalliana:

> *I, si volen fugir del teu imperi, [els pobres]*
> *roden per la ciutat esmaperduts;*
> *van pels barris dels rics sense saber-hi,*
> *arrossegant els peus, tots desvalguts.*
> *Les bruses la ciutat enterboleixen,*
> *s'estenen per les vies dels palaus:*
> *els fills de llurs suades no coneixen,*
> *i se'ls contemplen amb tristor d'esclaus.*

"Els palaus, fills de les suades dels pobres!" Ací sí, que som prop del Maragall dels articles de l'any 1909. I la lletra a Carles Rahola mencionada més amunt ens confirma que aquest aspecte de la personalitat del poeta no és merament accidental:

Projecte de decoració d'Adrià Gual per a Nausica

"Si, aquella *Sirena* és un fragment, l'únic escrit, d'una mena de cosa que fa anys que em va per dins i que en diria la bellesa de la qüestió social, si això no fos un galimatias. Jo no sé el que en sortirà més, ni si en sortirà, però que cova fortament a dintre, sí; mes jo no haig de dir una paraula que no brolli per si sola amb santa inconsciència, com brollaren les escrites una matinada en sentir xisclar les sirenes de les fàbriques llunyanes en la foscor clarejant."[7]

L'*Oda nova a Barcelona*, datada el 9 de febrer de 1909, té un to similar en algunes parts, bé que al meu entendre hi hagi una certa impertinent generositat — "i amb *tos* pecats, nostra!, nostra!" —, car el sentiment de pròpia culpabilitat que batega en els articles que escriurà alguns mesos més tard n'és absent. Tanmateix, el contacte amb la realitat és evident:

> *I allí, a quatre passes, febrosa de sobres,*
> *més ampla que l'altra, la Rambla dels pobres*
> *tremola en la fosca ses llums infernals.*

La cosa veritablement sorprenent, al meu entendre, és que l'autor de *L'església cremada* (17 novembre 1909), *Ah, Barcelona...!* (1 octubre 1909) i *La ciutat del perdó* (10 octubre 1909) escrivís quasi simultàniament el *Cant espiritual* (novembre 1909-febrer 1910), i després d'altres escrits encara fins a *La cascada de Lutour* (1 agost 1911), incloses les traduccions dels *Himnes homèrics* (1910-1911) i *Nausica*

6. Josep Benet i Morell, *Maragall i la Setmana Tràgica* (Premi Joan Maragall 1961, de l'Institut d'Estudis Catalans), i Conferència ressenyada a Serra d'Or, any II, núms. 3-4 (març-abril 1960), pàg. 61 *(Barcelona. Cicle de Conferències a la Casa de Montserrat)*.

7. Carta del 24 gener 1905, *Obres completes*, IX (1931), 118.

(acabada, segons el seu autor, el 2 de setembre de 1910). Ell, que entenia clarament que li calia "prosseguir l'obra d'avivació" de la nostra gent que veia "agitar-se en la superfície de les fórmules, deixant-ho morir tot per dins",[8] havia de veure per força, tocant, com havia tocat, la violència i la injustícia i havent-s'hi enfrontat amb valentia, que *no* "basta una noia amb la veu viva per a redimir la humanitat". Tot i això, la gran tensió de la vida de Maragall durant els darrers anys no traspua en la seva obra literària.

Aquest no és el lloc per a fer un estudi a fons d'aquest problema: em limito a plantejar-lo. I a situar *Nausica* dins aquest conjunt d'obres aparentment en contradicció amb l'actitud del poeta en el moment d'escriure-les. És clar que la concepció literària de Maragall era molt allunyada de la literatura-testimoni tal com la podia entendre un contemporani seu com Anton Txèkhov, per exemple. Tanmateix, sembla que lògicament el testimoni havia de sortir un moment o altre. Possiblement l'evolució intel·lectual i la literària anaven defasades en l'escriptor, cosa explicable si considerem la fe de Maragall en la solidesa de la seva teoria literària.

Un fet és evident: que als darrers temps Maragall vacil·la, literàriament parlant. Josep M. Capdevila ja ho apuntava amb agudesa en el seu pròleg a l'edició de les *Poesies* citant Puig i Ferreter.[9] ¿Vers on hauria conduït, aquesta vacil·lació? ¿Vers una literatura filosòfica, com sembla deduir-se de la conversa amb Puig i Ferreter? ¿Vers una literatura més realista, més de testimoni? Sobre aquesta darrera possibilitat, la carta a Carles Rahola mencionada més amunt és summament reveladora. Que Maragall duia a la ment aquesta possibilitat, és un fet. Que Maragall no escrivia si no li "sortia" de dins, n'és un altre. I també sembla cert que el plantejament de les seves inquietuds socials és més un fet mental i de consciència que no pas una identificació de Maragall amb la causa dels obrers: els defensa des de fora.[10] Aquesta manca d'identificació explicaria el fenomen literari de què ens estranyàvem més amunt. Fent un esforç mental que obeïa el dictat de la seva consciència, Maragall podia escriure articles i cartes; en canvi, donada la seva particular teoria literària, que li exigia que la poesia li "sortís de dins", el fet que no veiés els problemes obrers com a cosa pròpia havia de dificultar-li per força aquesta fluència indispensable. Això ens explicaria en bona part que durant la seva darrera època el Maragall literat sigui diferent del Maragall periodista o simplement corresponsal.

Tornant a *Nausica* i al que Maragall hi havia posat "de viu", potser referint-ho a la posició vacil·lant de l'escriptor se'ns apareix sota una altra llum. Hem vist com es deduïa d'una trajectòria lògica dins el món de relacions teatrals en què es movia el poeta. Però també, objectivant-se damunt un escenari, deixava fins a un cert punt d'obligar l'escriptor a definir-se. En altres mots: *Nausica* permetia a Maragall d'aplicar la seva teoria estètica tradicional sense trair la seva sinceritat ni deixar traspuar la seva vacil·lació. En definitiva, potser l'aventura de Maragall escrivint *Nausica* també era, com la d'Ulisses al país dels feacis, una darrera aventura abans d'encetar un nou i definitiu camí que la mort no li deixaria seguir.

JORDI CARBONELL

8. Carta a Torras i Bages (14 setembre 1911).
9. *Obres completes*, vol. I, 24-25.
10. Joaquim Molas ho ha dit abans que jo, almenys en conversa particular, i a ell dec aquesta idea.

UNA ENQUESTA: RECORDANT MARAGALL

Encara viuen, entre nosaltres o a l'estranger, algunes de les persones que conegueren i tractaren Maragall.

Ens ha semblat que aplegar alguns de llurs records sobre Maragall seria un excel·lent homenatge a la memòria del poeta i, alhora, una interessant aportació a l'estudi de la seva vida i la seva obra.

Publiquem a continuació la primera part del resultat de la nostra enquesta, que esperem de completar en un pròxim número de SERRA D'OR *amb les respostes que encara no ens han pervingut.*

(Les respostes són publicades per ordre de recepció.)

Claudi Ametlla

—*Vau conèixer Maragall?*

—Sí: vaig tenir aquest goig. El vaig conèixer, hi vaig parlar dues vegades. Però no puc dir que el meu tracte hagués arribat a ésser íntim. Aquest segon goig no em fou concedit. El vaig veure per primera vegada a "L'Avenç", l'editorial meritíssima que a la Rambla de Catalunya posseïen Massó i Torrents i Cases-Carbó. Maragall hi anava de tant en tant, com hi anaven Ignasi Iglésies, Pompeu Fabra, Pere Coromines, Pous i Pagès, els germans Montoliu (Cebrià i Manuel) i molts d'altres intel·lectuals de l'època. S'hi feia una penya de catalanistes tirant a esquerra. Tant els amos de l'establiment com la majoria dels tertulians eren afectes a la política d'"El Poble Català", diari del qual jo era redactor. I el director, Francesc Rodon, m'hi envià un dia, no recordo ara amb quin encàrrec. Algú de la penya, em sembla que Pous i Pagès, em presentà a Maragall, que aquell dia s'hi trobava. Jo era molt jove, molt més que el més jove dels presents, i vaig quedar una mica parat i escorregut, malgrat que el gran home em tractà amb gran afabilitat, sense condescendència ni aire protector. Ja comprendreu, però, que la conversa fou curta, impersonal i, diria, protocolària. Així i tot, jo en vaig sortir contentíssim, com qui ha rebut un impensable favor.

L'altra vegada el vaig veure, força temps després, a la redacció d'aquell mateix diari, portat per Pous i Pagès, company en les mateixes feines periodístiques. Aquesta visita de Maragall tingué, com veureu, alguna significació. S'havia esdevingut feia poc temps aquella trista i absurda Setmana Tràgica. "El Poble Català" havia estat suspès, com altres diaris barcelonins. Maragall escriví sobre aquells esdeveniments alguns articles plens de pietat i comprensió. Maragall, tot condemnant, naturalment, els delictes, sabé discriminar el que hi havia de culpa col·lectiva en aquella explosió, per l'abandonament en què la societat tenia tanta de gent dels baixos fons, perpetradors d'aquells actes abominables. Fou un moment no gens lluït de la nostra història poc temps després d'aquell altre, magnificient, que fou la Solidaritat Catalana. Nosaltres prenguérem la visita de Maragall com una satisfacció, com un desgreuge, com una compensació a una punició per un pecat que no havíem comès.

Ara no recordo gaire el que Maragall ens digué. Però com ho digué, la veu greu i un poc trèmula a moments, el rostre plàcid, els ulls irradiant bonesa i intel·ligència, i tot l'aire d'autoritat, però d'autoritat amiga, que neix d'una reconeguda superioritat, sí, que ho recordo, i no ho oblidaré mai. Si tots els qui fèiem aquell diari no haguéssim estat ja devots del gran home, ens hi hauríem tornat després d'aquesta escena que reporto.

I ací permeteu que n'insereixi una altra, d'escena, igualment maragalliana però sense Maragall. Un dia cap al tard, Pous i Pagès compareguè al local del diari tot excitat i amb aire d'importància. Devíem trobar-nos-hi Rovira i Virgili, Màrius Aguilar, Ramon Raventós, Prudenci Bertrana, Xavier Gambús, Noguer i Comet, Vicenç Bernades i potser alguns